

Naar een toekomst die werkt

Hoe verhogen we de arbeidsparticipatie? Het kabinet Balkenende IV wil dat in 2016, dus over acht jaar, 80% van de potentiële werkers een betaalde baan heeft en dat de werkenden gemiddeld ook méér uren draaien dan nu het geval is.¹ Onlangs heeft de Commissie Arbeidsparticipatie (Bakker c.s.) een adviesrapport uitgebracht over beleidsmaatregelen om dat te bereiken.² Ten gevolge van de demografische ontgroening en vergrijzing zullen er vanaf 2016 steeds grotere tekorten op de arbeidsmarkt ontstaan. Wat zegt de commissie-Bakker over de mogelijke bijdrage van het initiële onderwijs aan de verhoging van de arbeidsparticipatie?

In een vorig bericht verdedigde ik de stelling dat er in het voortgezet en hoger onderwijs veel mensjaren verspild worden die ten goede hadden kunnen komen aan de arbeidsparticipatie.³ De intrede van jongeren op de arbeidsmarkt wordt onnodig vertraagd (bijvoorbeeld door de harde knip tussen bachelor- en masteropleiding). Hoe staat de commissie-Bakker daar tegenover?

Wat in de eerste plaats opvalt is dat de onlangs ingevoerde, verplichte Maatschappelijke Stage in het vrijwilligerswerk (drie maanden, voorlopig teruggebracht tot 72 uur) ongenoemd blijft. Ook het feit dat de ongeschoolde bijbaantjes van scholieren en studenten de starters aan de onderkant van de arbeidsmarkt verdringen, wordt buiten beschouwing gelaten. En de verstoring van de arbeidsmarkt door de onderbetaling van jeugdloners krijgt evenmin aandacht (de twintigjarige cassière wordt ontslagen, want de werkgever geeft de voorkeur aan jongere krachten, die goedkoper zijn). Hetzelfde geldt voor de uitbuiting van stagiairs, die niet als lerende junior-werknemer begeleid worden maar als goedkope hulpkracht worden ingezet. Maar laten we ons concentreren op de aanbevelingen van de commissie [pp. 33-6, 71-5, 144-8].

1. Betere garanties dat iedere gediplomeerde Nederlands kan spreken/lezen/schrijven en kan rekenen.

Zorg voor optimale voorzieningen voor vóór- en voorschoolse educatie (VVE) opdat risicoleerlingen in groep 3 de Nederlandse taal beheersen [4:30]. Verwezenlijk het overheidsstreven dat na 2011 iedere gediplomeerde van het primair, secundair, tertiair en hoger onderwijs op deze gebieden voldoende bewerkvaardigd is [p.35; p.72-3]. Breng de VVE-voorzieningen in brede scholen onder zodat ouders gemakkelijker arbeid en zorg kunnen combineren [p.72, 74]; de commissie miskent hiermee het belang van het opvoeden van jonge kinderen (allochtonen en streektaalsprekers) in de moedertaal.

2. Tegengaan van drop-out door betere aansluiting tussen schooltrajecten. Creëer doorlopende leerlijnen binnen de beroepskolom (d.w.z. de beroepsgerichte onderwijskolom), opdat voortijdige schooluitval voorkomen wordt en meer jongeren een startkwalificatie (d.w.z. een diploma van MBO-2 of HAVO/VWO) verwerven, en zo mogelijk een hogere diploma dat recht doet aan hun talenten [p.34]. Let vooral op doorlopende leerlijnen van VMBO naar MBO [4:34, p.74]. Maar introduceer ook centrale standaarden voor de MBO-examens (4:35; p.74), die onder meer van belang zijn voor de aansluiting MBO-HBO. De commissie concentreert zich op het tegengaan van *drop-out*; maar doorlopende leerlijnen kunnen tevens *studievertraging* voorkomen. Verder besteedt de commissie geen aandacht aan de wenselijkheid van doorlopende leerlijnen van HAVO/VWO naar HBO/W.O. en van HBO naar W.O. Evenmin wordt aandacht besteed aan soepele *zijwaartse* doorstroming van HBO naar MBO en van W.O. naar HBO en aan de winst die geboekt kan worden door soepeler *credit transfer* (vrijstellingen). Ook besteedt de commissie geen aandacht aan het wegnemen van gedwongen leegloop tussen trajecten (te weinig instroommomenten tot vervoltrajecten, 'harde knip').

3. Betere loopbaansturing en -begeleiding voor scholieren en studenten. Bied betere loopbaanbegeleiding in alle onderwijssectoren, opdat scholieren en studenten meteen de juiste opleiding kiezen (minder uitvallers, minder omzwaaiers, kortere studieduur) of een verkeerde keuze zo snel mogelijk herzien. Besteed in de studievoorziening tevens aandacht aan de arbeidsmarktperspectieven. Organiseer ook loopbaansturing door bindende studieadviezen en door onderwijsbekostiging op basis van de arbeidsmarktkansen die opleidingen bieden (numerus fixus bij lage arbeidsmarktkansen!). [4:33; 4:36; p.33; p.71-5]

4. Compensatie van groenpluk. Leg werkgevers die jongeren zonder startkwalificatie in dienst nemen, de verplichting op hen in staat te stellen alsnog een startkwalificatie te behalen. De commissie besteedt onvoldoende aandacht aan de remediëring van groenpluk (van stagiairs) uit het lang-MBO, het HBO en het W.O.⁴ [4:36; 4:40; p.73, 75]

5. Ontwikkeling van toptalent en tegengaan van braindrain. Bind Nederlands toptalent (en trek buitenlands toptalent aan) door hen voldoende 'topwetenschappelijk' (beroeps-)onderwijs aan te bieden. En verhoog de eigen bijdrage voor deelname aan opleidingen van hoge kwaliteit. De commissie wijst niet op de risico's van hoge collegegelden (latere intrede op de arbeidsmarkt ten gevolge van werkstudentschappen). [4:37; p.75; p.98]

6. Beter voorbereiding op en aansluiting bij de beroepspraktijk. Laat het onderwijs beter inspelen op de startcompetenties die op de arbeidsmarkt verlangd worden, onder meer door invoeging van beroepsgerichte vakken (bv. in het VMBO) en praktijkcomponenten (zoals stages). Wat opvalt is dat de commissie niet uitdrukkelijk recht doet aan de *langetermijn*-belangen van de gediplomeerden: een goede basis leggen voor de *gehele* beroepsloopbaan en voor levenslang leren. Verder besteedt de commissie te weinig aandacht aan de mogelijke bijdrage van beroeps- en praktijkgerichte vakken (en het halen van bijbehorende certificaten) in het HAVO/VWO-curriculum en in de universitaire bacheloropleiding, met name voor diegenen die rechtstreeks met zo'n diploma een succesvolle start op de arbeidsmarkt willen maken. Evenmin plaatst de commissie een kritische noot bij de verplichte Maatschappelijke Stage in het vrijwilligerswerk. [4:26; p.71-2]

7. Beroepsbegeleidende leerwegen (duale, inservice en bedrijfsopleidingen). Maak meer werk van de beroepsbegeleidende en duale leerwegen als volwaardige variant van het initiële onderwijs, en bouw ook de traineeships en andere varianten van gecombineerd leren en werken voor starters op de arbeidsmarkt uit. De commissie besteedt te weinig aandacht aan het belang van dergelijke arrangementen voor 'stapelaars' die reeds een MBO- of HBO-diploma op zak hebben. Ook het belang van duale masteropleidingen voor de bezitters van een universitair bachelordiploma blijft ongenoemd. [4:27; 4:28; 4:36; pp.35-6, 71-5]

8. Systematische assessment, certificatie en registratie van competenties. Maak het competentieprofiel van iedere (potentiële en actuele) werknemer transparant door centrale examenstandaarden (MBO), periodieke verkenning van competenties, en een elektronisch portfolio waarin een overzicht wordt gegeven van competenties, diploma's, ervaring en EVC-certificaten. De commissie gaat niet in op de vraag in hoeverre het initiële onderwijs kan bijdragen aan grotere zichtbaarheid van de kennis, vaardigheden en ervaring die leerlingen en studenten verworven hebben (registratie van nagestreefde leerdoelen en mate waarin deze bereikt zijn, daarbij gehanteerde beoordelingscriteria, aanbevelingen voor verdere competentieontwikkeling). [4:35; 4:39; 4:41; p.36; p.73-5]

BLINDE VLEKKEN. Hierboven heb ik trachten te inventariseren welke maatregelen de commissie Arbeidsparticipatie voorstelt opdat jongeren zo vroeg mogelijk en zo goed mogelijk gekwalificeerd hun intrede op de arbeidsmarkt doen. Ik heb daarbij vooral gekeken naar maatregelen binnen het initiële onderwijs (P.O., V.O., MBO, H.O.) en in de omgeving van het initiële onderwijs. Tot slot noem ik in dit verband enige blinde vlekken in het rapport van de commissie.⁵

A. Hogere studieproductiviteit (per uur en per verblijfsjaar). De commissie denkt vertraagde intrede op de arbeidsmarkt te kunnen tegengaan door doorlopende leerlijnen (beter aansluiting tussen schooltrajecten, punt 2), betere loopbaansturing en -begeleiding (punt 3) en door beroepsbegeleidende leerwegen (punt 7). De commissie besteedt geen aandacht aan maatregelen om het oplopen van vertraging *binnen* trajecten tegen te gaan. Men denke aan de verspilling van mensjaren door een rigide leerstofjaarklassensysteem (zittenblijven), door het doubleren van cursussen en door het ontbreken van mogelijkheden voor verlengde tentamens en herkansingen. Door differentiatie naar beginniveau en studietempo, betere onderwijsorganisatie en vergroting van de doelmatigheid van leerprocessen kan studievertraging worden tegengegaan. Voor leerlingen/studenten leidt dat tot verlaging van de studiekosten die gemoeid zijn met het behalen van het diploma en dus ook tot geringere neiging om de studiekosten via tijdverslindende baantjes op te vangen.

B. Beteugeling van de toegevoegde waarde. Vooral in het universitaire onderwijs worden (immateriële) premies gezet op hoge studieprestaties, ongeacht de studieduur die daarmee gemoeid is. Om de gedachten te bepalen: uit een oogpunt van bevordering van de arbeidsparticipatie zou het voor de hand liggen om honours programs en 'cum laudes' uitsluitend open te stellen voor studenten die kans zien hun hoge studieprestaties *in of binnen de officiële cursusduur* te behalen. Meer in het algemeen ware het gewenst bij de accreditatie (en eventueel zelfs bij de outputbekostiging) van opleidingen te letten op de mate waarin zij kans zien hun leerlingen/studenten *in of binnen de officiële cursusduur* naar de eindstreep te brengen.⁶

C. Optimalisering van het grensnut van langdurige programmaonderdelen. Bij langdurige, tijdverslindende programmaonderdelen dient men zich af te vragen of het niet korter kan: wat is het leerrendement van die laatste maand? Men denke aan scripties, stages, werkstukken, afstudeerprojecten, studieverblijf in het buitenland.

D. Minder inzet van overgekwalificeerde flexwerkers (underemployment). Stimuleer werkgevers om geen *overgekwalificeerde flexwerkers* in te zetten, althans als gekwalificeerde werkzoekenden daardoor van de arbeidsmarkt verdrongen worden. En omgekeerd: stimuleer leerlingen/studenten uit HAVO/VWO, lang-MBO, HBO en W.O. prioriteit te geven aan hun studie en geen tijd en talenten te verspillen aan bijbaantjes waarvoor ze overgekwalificeerd zijn. En dus ook: verlaag hun studiekosten (bv. collegegelden), zodat ze hun toevlucht niet tot die bijbaantjes hoeven te zoeken.

E. Deeltijdopleidingen en -banen voor bezitters van een startkwalificatie. De commissie breekt een lans voor beroepsbegeleidende leerarrangementen (punt 7). Daarnaast blijft er behoefte aan deeltijdarrangementen voor leerlingen/studenten die, naast een studie in deeltijd, een baan in deeltijd willen. De uitdaging voor onderwijsinstellingen is om die studie in deeltijd mogelijk te maken, en de uitdaging voor werkgevers is deeltijdbanen te creëren die optimaal zijn afgestemd op de competenties die deze aspirant-werknemers inmiddels hebben verworven. In combinatie met punt D wordt zodoende een substantiële bijdrage geleverd aan de arbeidsparticipatiegraad van de Nederlandse bevolking.

Wes Holleman

weblog onderwijs 23-6-2008

<http://www.onderwijsethiek.nl>

¹ Die 80%-norm is in 2006 door de SER voorgesteld in het MLT-advies *Welvaartsgroei door en voor iedereen* (<http://www.ser.nl/nl/publicaties/adviezen/2000-2007/2006/b25070.aspx>). Maar ik heb niet kunnen achterhalen welke formule daarbij gehanteerd wordt. Gaat het om netto of om bruto arbeidsparticipatie (incl. werkzoekende WW'ers)? Worden werkstages meegerekend, en baantjes van minder dan 12 uur per week? Wordt de noemer bepaald door alle 20- tot 65-jarigen, of door alle 15- tot 65-jarigen? Of worden bepaalde categorieën inactieven buiten beschouwing gelaten (bv. scholieren en studenten, verstandelijk gehandicapten)?

² *Naar een toekomst die werkt* (16/6/2008). URL:

<http://www.naarentoekomstdiewerkt.nl/Advies-Commissie-Arbeidsparticipatie.pdf>.

³ <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=404>.

⁴ Vergelijk bijvoorbeeld: <http://www.minocw.nl/documenten/2070823220.pdf>.

⁵ Ik denk dat het niet toevallig is dat de commissie juist voor deze onderwerpen geen oog heeft gehad. De commissie heeft gezocht naar maatregelen die betaalbaar zijn voor werkgevers en die de belastingdruk (en dus de loonwensen) van werknemers niet teveel verhogen. Ik zou me kunnen voorstellen dat 'mijn' maatregelen niet aan die criteria beantwoorden. Maar voor de overheid staat daar tegenover dat verhoging van de participatiegraad toch altijd nog uitkeringskosten bespaart en belastinggeld in het laatje brengt.

⁶ Het alom bewierookte *University College Utrecht* (<http://www.onderwijsethiek.nl/?p=197>) kiest een andere oplossing: studenten krijgen in principe slechts drie jaar de tijd om hun bachelordiploma te halen. Wie geen hoogvlieger is, kiest een lichtere afstudeerrichting en/of moet met een lagere diplomavariant genoeg nemen.